CONJUNCȚIA ÎN GRAIUL ARDELEAN AL BĂIEŞILOR DIN CROAȚIA

PETAR RADOSAVLJEVIĆ

Facultatea de Ştiințe Umaniste şi Sociale
Universitatea din Zagreb, pradosav@ffzg.hr

Cuvinte-cheie: *româna băieşilor*, *varietăți dacoromâne*, *romi băieşi*, *limba română în Croația*, *conjuncție.*
Keywords: *Bayash (Boyash) Romanian*, *Daco-Romanian varieties*, *Bayash Roma*, *Romanian in Croatia*, *Conjunction.*

1. CONJUNCȚIA ÎN GRAIUL ARDELEAN AL BĂIEŞILOR

În Croația romii băieşi reprezintă, potrivit unor estimări, aproximativ trei sferturi din minoritatea națională romă, iar limba lor maternă este (daco)română. Cercetările noastre anterioare au arătat că în Croația ei vorbesc trei graiuri (muntean din Baranja, muntean ludăresc şi ardelean), variante ale dacoromânei, care se deosebesc între ele atât pe plan fonologic, cât şi morfologic, iar între cele trei grupe de vorbitori există şi alte diferențe sociolingvistice.

Scopul lucrării noastre este de a face o scurtă prezentare a conjuncției în graiul ardelean al românei băieşilor din Croația, grai care are cel mai mare număr de vorbitori dintre cele trei menționate. Astfel, pe lângă alte caracteristici şi particularități observate ale acestei clase de cuvinte, putem menționa şi faptul că se remarcă o puternică influență a limbii croate. Influența aceasta provine în primul rând din dialectul kajkavian al limbii croate, care se vorbeşte în regiunea de nord-vest a Croației, unde există cel mai mare număr de vorbitori de grai ardelean, dar, în ultimele decenii, datorită educației şi mass-media, se poate observa o puternică influență şi din partea croatei standard.

Conjuncțiile din cercetarea noastră vor fi analizate după origine şi după criteriul sintactic, prezentând conjuncțiile coordonatoare şi pe cele subordonatoare.

Ținând cont de tipul cercetării şi de necesitatea folosirii unui corpus mai larg pentru o analiză mai adecvată, corpusul pentru această lucrare îl constituie nu numai materialul lingvistic propriu alcătuit pe teren, ci şi traducerile în graiul ardelean al românei băieşilor ale unor texte biblice şi religioase, precum şi traducerile altor tipuri de texte care ne-au fost disponibile (vezi *Surse*). Pentru exemplele din Biblie şi din alte texte, indicăm sursa în paranteză, celelalte exemple fiind din corpusul propriu. Traducerea în română ne aparține.

SCL, LXXI, 2020, nr. 1, Bucureşti, p. 50–59

BDD-A31116 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:07:33 UTC)

Pentru materialul lingvistic propriu utilizăm transcrierea fonologică care se bazează în mare parte pe grafia croată, dar ține cont în parte şi de sistemul românesc tradițional de transcriere, iar pentru materialul care provine din texte scrise, preluăm grafia folosită în fiecare publicație.

2. CONJUNCȚIILE COORDONATOARE

În continuare, vom prezenta conjuncțiile coordonatoare cel mai des întrebuințate, întâlnite în corpusul nostru, dar şi unele exemple particulare. Vom analiza conjuncțiile copulative, disjunctive şi adversative, pe cele concluzive neputându-le identifica cu certitudine în corpusul nostru.

2.1. CONJUNCȚIILE COORDONATOARE COPULATIVE

În corpusul nostru au fost identificate următoarele conjuncții coordonatoare copulative moştenite *šî* (în textele analizate scrisă şi *šă/šâ* sau *šä*) 'şi', *njiś* (scrisă şi *njiš*, cu varianta *niś*/*niš*) 'nici' şi, sporadic, conjuncția *i* 'şi' împrumutată din croată.

Conjuncția *šî* este folosită cel mai des în materialul analizat, de ex.: *Tu aj fost* ***šî*** *îm Rumunjska,* ***šî*** *isto aša akolo sfîtęj?* 'Tu ai fost şi în România şi tot aşa vorbeai acolo?'; *Pă zuva tri, Dimizov u vorbit* ***šă*** *u lot ăndărat apa dă la lok uskat.* (Puvešći 1.) 'În ziua a treia Dumnezeu a vorbit şi a separat apa de uscat.', *Romsko nacionalno vijeće äm Međimurje ari maj mulc Bajaš* ***šä*** *nari niš unä Bašacä.* (Musić) 'Consiliul Național al Romilor în Međimurje are mai mulți băieşi şi n-are nicio băieşiță.'.

La un informator, bun vorbitor al limbii materne, la care nu s-au observat multe alte interferențe cu limba croată, am observat folosirea exclusivă a conjuncției copulative *i* împrumutate din limba croată, de ex.: *Aša nję-anj šćut* ***i*** *benj irę.* 'Aşa ne-am cunoscut şi a fost bine.'. La ceilalți informatori folosirea conjuncției copulative împrumutate *i* s-a observat doar în exemple de *code-mixing* şi *code switching* între limba maternă şi croată, de ex.: *Jel u pus nacîrtu* ***i sat vremena*** *am trăbuit,* ***sat vremena i pol*** *kit, nu, śas šî žumătaći...* 'El a pus planul şi o oră mi-a trebuit, o oră şi jumătate, cât, nu, o oră şi jumătate...'; *Hurvęci ku băšîcilje* ***i bajaši*** *ku hîrvaćicelje.* 'Croații cu băieşițele şi băieşii cu croatele.'. Există încă o situație unde se poate observa folosirea conjuncției împrumutate *i*, şi anume în cazul numeralelor împrumutate din croată, dar considerăm că astfel de exemple nu reprezintă împrumutarea conjuncției, ci a numeralului întreg, care în croată deseori cuprinde şi conjuncția *i*, de ex. *Aku śe kapăt,* ***hiljadu i ćetristo*** *kuna kapăt dećji.* 'Acum ce primesc, o mie patru sute de kune primesc alocația.'; *Mes avut šesti šesti* ***tisuću devetsto devedeset i prva***. 'Sunt născut pe şase iunie o mie nouă sute nouăzeci şi unu'.

Conjuncția *njiś* (*njiš*, *niś*/*niš*) 'nici' este întâlnită atât la informatori, cât şi în textele analizate, de ex.: *Ju* ***njiś*** *nu trag,* ***njiś*** *nu bjau.* 'Eu nici nu fumez, nici nu

BDD-A31116 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:07:33 UTC)

beau.'; *Jel lju zăs, să nuš je njimika ku jej pa kalji, numa botă. **Njiš** šefălj tăšć **njiš** mănkari **njiš** banj, ăm žăpurlje alor.* (Marku 6:8) 'El le-a zis să nu-şi ia nimic cu ei pe drum, numai toiag. Nici traistă, nici mâncare, nici bani, în buzunarele lor.'. Varianta cu *n* nepalatalizat, *niś*, este întâlnită la un număr mai mic de informatori: *Pogotovo n-aj umblat uopće îm iškulă, nu šći **niś** să skri **niś** să svitešć hurvăcešćę.* 'Mai ales, n-ai mers deloc la şcoală, nu ştii nici să scrii, nici să vorbeşti croată.'. La un informator s-a observat folosirea conjuncției împrumutate din croată *niti* 'nici': *...lunjilje întragă lukră, ali nu-j pălćešćę, **niti** kalje nu-j pălćešćę, **niti** na primjer să zîkă, haj vi bę kave, ili sok ili śeva.* '…luni întregi lucrează, dar nu-i plăteşte, nici drumul nu-i plăteşte, nici de exemplu să zică hai vei bea cafea sau suc sau ceva'. În textele analizate am găsit mai multe exemple de folosire a conjuncției *niti*. Aici prezentăm un caz din corpus unde este folosită în corelație cu *njiš*, în aceeaşi propoziție, probabil o omisiune în traducere: *Kum u tunat ăm kasa lu Dimizov šă u mănkat pită, kari nu are slobud să mănašji **njiš** jăl, **niti** urtašji aluj, numa popa.* (Matej 12:4) 'Cum a intrat în casa lui Dumnezeu şi a mâncat pâinea, pe care nu avea voie s-o mănânce nici el, nici prietenii lui, numai preotul.'.

2.2. CONJUNCȚIILE COORDONATOARE DISJUNCTIVE

În materialul lingvistic propriu au fost identificate doar conjuncții coordonatoare disjunctive împrumutate din croată, precum *uli* / *ili* 'sau'.

În ceea ce priveşte conjuncțiile moştenite, graiurile băieşe apropiate din Ungaria cunosc conjuncția *o* (Orsós 2002: 133), însă la noi nu a fost găsită o astfel de formă cu aceeaşi funcție (*u* sau *ọ* apare cel mai des ca auxiliar sau, relativ rar, ca articol nehotărât). Într-o singură sursă (Ignac) din corpusul nostru se remarcă însă folosirea conjuncției *ukă* (în textul analizat scrisă *ukâ*) 'sau', care este probabil compusă din elemente moştenite, *u* + *kă*: *Gnđešč sâ câl skot asts **ukâ** vi vinji aldat?* 'Vrei să ți-l scot astăzi sau vei veni altădată?'.

În ceea ce priveşte conjuncția *uli* / *ili*, suntem de părere că forma *uli* este mai veche, în timp ce forma *ili* este mai nouă şi corespunde celei din croată. Forma *uli* nu se găseşte ca atare în limba croată standard, dar conjuncția *oli* este atestată în limba literară kajkaviană (Katičić 2002: 495), precum şi în dialectele štokaviene şi čakaviene (Skok 1971: 292, 533; Maretić 1922: 890; Finka 1971: 36; Kobaš 2010: 200). Totodată, forma *uli* poate să fi fost pur şi simplu preluată din varietatea dialectului kajkavian din Međimurje, care cunoaşte trecerea lui *o* în *u* (Blažeka 2008: 275), sau s-a petrecut o închidere a vocalei *o* > *u* în graiul ardelean al românei băieşilor, ca în alte exemple despre care am scris anterior (Radosavljević 2012: 250). Iată câteva exemple din corpus pentru aceste conjuncții: *Nu šću, iręm **uli** nu iręm.* 'Nu ştiu, eram sau nu eram.'; *Nu loc ku voj njiš šjefălj aur **uli** aržint **uli** alc bunj.* (Matej 10:9) 'Nu luați cu voi niciun fel de aur sau argint sau alți bani'; *Păzăc daje kă nu šćijec zuva **ili** šasu kănd Fišjoru Omuluj u vinji.* (Matej 25:13) 'Fiți atenți pentru că nu ştiți ziua sau ora când Fiul Omului va veni.'; *...trăbu lăsat pă kopilu-la **ili** trăbu zakoćulit.* '...trebuie lăsat copilul ăla sau trebuie oprit.'.

BDD-A31116 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:07:33 UTC)

2.3. CONJUNCȚII COORDONATOARE ADVERSATIVE

În corpusul nostru a fost identificată o conjuncție coordonatoare adversativă moştenită (*da* 'dar'), o conjuncție împrumutată din limba maghiară (*mar* 'ci') (Rounds 2001: 180) şi, într-un număr mai mare, conjuncții împrumutate din limba croată (*a* 'iar', *ali* 'dar', *nego* 'ci').

Conjuncția *da* a fost întâlnită în materialul lingvistic propriu la un număr relativ restrâns de vorbitori, de ex.: *Anj slikălit, anj skris kar kum kustă, în kasă-sta. **Da** jej îngîdę kă slikălesk dă rîndă kit să lji bag pîn socijalnă.* 'Am fotografiat, am scris care cum trăieşte, în casa asta. Dar ei credeau că fotografiez ca să le trimit la [serviciul] ajutor social.'; *...nu maj aku avenj...**da** om dobă irá.* '...nu mai avem acum, dar a fost un timp'.

Majoritatea informatorilor folosesc împrumutul din croată *ali*, de ex.: *Aje îj zidită, **ali** dîn ćină îj făkută.* 'Aia e zidită, dar e făcută din lut.', iar în textele analizate se găseşte practic numai această conjuncție: *Văd pă ševa ka ominji, **ali** samănă ka ljemnjilje še umblă.* (Marku 8:24) 'Văd ceva ca oameni, dar seamănă cu copacii care merg.'.

Cuvântul *mar* cu rol de conjuncție apare doar în textele analizate şi este, cel mai probabil, rezultatul calchierii după originalul textului în limba croată. Fenomenul se poate explica prin faptul că în croată cuvântul *već* are două sensuri – unul este cel al conjuncției coordonatoare adversative 'ci'[1], iar celălalt al adverbului temporal 'deja'[2]. În materialul lingvistic alcătuit pe teren cuvântul *mar* apare întotdeauna ca adverb cu sensul 'deja', ceea ce susține afirmația noastră. Iată câteva exemple din texte: *Nu hej sănătoš, **mar** hej bičež trăbă pă doktur!* (Marku 2:17) 'Nu cei sănătoşi, ci cei bolnavi trebuie să meargă la doctor!'; *Ju nu mes Krist, **mar** ju mes hăl šje merži ăm nenći să spujă kă vinji.* (Ivan 3:28) 'Eu nu sunt Hristos, ci eu sunt cel care merge înainte să spună că vine.'.

În materialul lingvistic propriu apare şi conjuncția împrumutată *nego* (cu varianta prescurtată *neg*), de ex.: *Nu-j beton **nego** îj ćină.* 'Nu e beton, ci e lut.'; *Gata, la jel nu, a altă kuljibă, gata, noj posebno n-avenj. **Neg** la minj akasă kustănj.* 'Gata, la el nu, iar altă casă, gata, noi separat n-avem. Ci la mine acasă trăim.'. Şi în textele analizate a fost identificată conjuncția *nego*. Dăm un exemplu: *Ju nam vinjit să ăntork pă pravedni, **nego** pă grešniš*. (Luka 5:32) 'Eu n-am venit să-i întorc pe cei drepți, ci pe cei păcătoşi.'.

Conjuncția *a* 'iar' împrumutată din croată apare atât în materialul lingvistic propriu, cât şi în textele analizate, de ex.: *Šađi jarna lume, **a** vara lukră*. 'Iarna lumea şade, iar vara lucrează.'; ***A** jej pǫći karći să skrijă mîndru, **a** noj nu pućenj.* 'Iar ei pot să scrie frumos scrisoarea, iar noi nu putem.' Şi în texte găsim multe exemple: *Še benji u fi aluje še u kăpăta kutotu **a** u perđi duša aluj?* (Marku 8:36) 'Ce bine îi va fi celui care va căpăta totul şi îşi va pierde sufletul?'; *Alci ur sămănat **a** tu aj vinjit sa akuljež.* (Ivan 4:38) 'Alții au semănat, iar tu ai venit să culegi.'.

[1] Cf. http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=f19hUBV5.
[2] Cf. http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=f19hUBV6.

BDD-A31116 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:07:33 UTC)

3. CONJUNCȚII SUBORDONATOARE

În cele ce urmează vom face doar o scurtă trecere în revistă a conjuncțiilor subordonatoare cel mai des întrebuințate şi a celor mai interesante exemple de folosire a lor din corpusul nostru, având în vedere că o analiză mai detaliată ar presupune un studiu sintactic mult mai amplu.

3.1. CONJUNCȚII SUBORDONATOARE NECIRCUMSTANȚIALE

Conjuncțiile subordonatoare necircumstanțiale cel mai des întrebuințate sunt *să* şi *kă* ‘că’, ceea ce era de aşteptat.

Dăm următoarele exemple pentru conjuncția *să*: *Akú gînđešćę* ***să*** *męrgă la un firmă* ***să*** *lukri akolo* ‘Acum intenționează să meargă la o firmă să lucreze acolo’; *Kapú noj njime nu învacă* ***să*** *skrijenj asta ljimba…* ‘Că apoi (pe) noi nimeni nu ne învață să scriem limba asta...’; *Josip u zăs alu lumi* ***să*** *puja ăndărăt multă mănkari kit ăs re ăji dă bună žetvă.* (Puvešći 8.) ‘Iosif a zis lumii să pună deoparte multă mâncare cât erau ani de recoltă bună.’.

Pentru conjuncția *kă* putem da următoarele exemple: *Anđal u zăs alu fată ăm păr šje să čamă Mărije* ***kă*** *u făta pă Fišjoru alu Dimizov.* (Puvešći 49.) ‘Îngerul a zis fecioarei ce se cheamă Maria că va naşte pe Fiul Domnului.’; *Ju văd osobno* ***kă*** *îs mulc kupij lu kar trăbu d-ăsta fęl pomoć…* ‘Eu văd personal că sunt mulți copii cărora le trebuie acest fel de ajutor...’.

3.2. CONJUNCȚII ŞI LOCUȚIUNI CONJUNCȚIONALE SUBORDONATOARE CIRCUMSTANȚIALE

3.2.1. Cauzale

Locuțiunea conjuncțională cauzală cel mai des folosită este *d-aje kă* (notată şi *daje kă*). Este alcătuită, în mod evident, din prepoziția *dă* ‘de’ + pronumele *aje* ‘aia’ şi conjuncția *kă* ‘că’, având sensul lui *pentru că* din româna standard, pe care nu l-am găsit într-o formă similară în corpusul nostru (*pentru* apare doar ca prepoziție şi nu ca parte a unei conjuncții). Dăm următoarele exemple din corpus: *Ju nu mă duk pă sastankur* ***d-aje kă*** *nu mi-j mîndru dă jej* ‘Eu nu mă duc la întâlniri pentru că nu-mi place de ei’; *Pă minj m-ur aljes* ***d-aje kă*** *ju ku fata-sta umblám pîn la Zagréb.* ‘Pe mine m-au ales pentru că eu cu fata asta mergeam la Zagreb.’; *Tu trăbă să mă bučež,* ***daje kă*** *aje ăj benji să fašj.* (Puvešći 24.) ‘Tu trebuie să mă botezi, pentru că asta e bine s-o faci.’; ***Daje kă*** *Adam ša Eva ur zgrešilit, šjeva tari urăt su dogodulit.* (Puvešći 48.) ‘Dat fiind că Adam şi Eva au greşit, ceva foarte urât s-a întâmplat.’; *Jej nur prišjiput čudo dă pite* ***daje kă*** *sufljičilje alor ăsre tari.* (Marku 6:52) ‘Ei n-au înțeles minunea pâinii pentru că inimile lor erau tari.’.

BDD-A31116 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:07:33 UTC)

3.2.2. Finale

Conjuncțiile şi locuțiunile conjuncționale finale remarcate în corpusul nostru sunt *aša să* ‘ca să’ şi *kit să* ‘ca să’.

Doar în materialul lingvistic propriu se găseşte locuțiunea conjuncțională *kit să* cu sens final: *anj făkut aku noj pipărǫšilje* ***kit să*** *mergă maj dăparći* ‘am făcut noi acum hârtiile ca să meargă mai departe’; *Trăbă să vljuv ęišę* ***kit să*** *văd daka să vinđi* ‘Trebuie să vin aici ca să văd dacă se vinde’.

Locuțiunea conjuncțională *aša să* se întâlneşte des în textele analizate: *Atunšje Josip u văndut mănkari dă šapći ajije kănd u vinjit ăji dă fomi,* ***aša să*** *ajvi dăstul să mănăšji.* (Puvešći 8.) ‘Atunci Iosif a vândut mâncarea din cei şapte ani când au venit anii de foamete, ca să aibă destul să mănânce.’; *Atunšje jej ur arătat colula la tătăsu alor* ***aša să*** *gănđaskă jăl kă lu amurăt pă Josip divljă životinjă.* (Puvešći 8.) ‘Atunci ei au arătat hainele alea tatălui lor ca să creadă el că l-a omorât pe Iosif un animal sălbatic.’.

3.2.3. Condiționale

Putem menționa două conjuncții subordonatoare condiționale care au fost identificate în corpus, *dakă* ‘dacă’ şi *kînd* ‘când’.

Conjuncția folosită cel mai frecvent este *dakă*, asemănător cu situația din româna standard. Dăm câteva exemple: *Apú,* ***dakă*** *îj bună mînkarę, bună, a* ***dakă*** *nu, ǫ faśi* [...] *šî dă la kinj.* ‘Apoi, dacă e bună mâncarea, (e) bună, iar dacă nu, o face [...] şi dă la câini.’; ***Dakă*** *ǫ fi bună, atunśe* [...] *mă însor dă pă ję.* ***Dakă*** *nu, nu mă însor.* ‘Dacă o fi bună, atunci [...] mă însor cu ea. Dacă nu, nu mă însor.’.

Graiul ardelean se distinge prin folosirea conjuncției *kînd* ‘când’ cu sens condițional, ceea se datorează, cel mai probabil, calchierii după model croat, unde conjuncția *kad*/*kada* poate să aibă nu numai sens temporal, ci şi condițional şi cauzal[3]. Prezentăm următoarele exemple: ***Kănd*** *ar fi Dimizov Tata avestru atunšje voj mac plaši, kă ju am vinjit dă lă Dimizov šă am vinjit dă Jel.* (Ivan 8:42) ‘Dacă ar fi Dumnezeu Tatăl vostru, atunci voi m-ați iubi, că eu am venit de la Dumnezeu şi am venit de la El.’; ***Kînd*** *aš fi găzdakă, a lu urtakă-mę maj bună aš kumpăra kal.* ‘Dacă aş fi bogată, celei mai bune prietene ale mele i-aş cumpăra un cal.’.

3.2.4. Concesive

Toate conjuncțiile şi locuțiunile conjuncționale identificate în corpusul nostru conțin elementul *makar* ‘măcar’: *makar*, *makar kă* ‘măcar că’, *makar šî* ‘măcar şi’, în care accentul cuvântului *makar* este pe prima silabă, la fel ca în graiurile înrudite din Transilvania[4], acest cuvânt existând şi în croată cu accent tot pe prima silabă[5]. Am identificat şi conjuncția *maga*, care de asemenea apare în Transilvania sub

[3] Cf. http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search_by_id&id=el9gWxQ%3D.
[4] Cf. https://dexonline.ro/intrare/m%C4%83car/31950.
[5] În croată accentul este tonic, iar acest cuvânt este accentuat scurt ascendent, *màkar*.

BDD-A31116 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:07:33 UTC)

forma *magă*[6]. În graiurile înrudite din Transilvania, subordonatele pot fi introduse şi fără al doilea element după *măcar* (Marin, Marinescu 1984: 381), situaţie întâlnită şi în graiul ardelean. Prezentăm următoarele exemple: *Ku lămuzină, limuzina,* ***makar*** *ju pîrśep śe-j lămuzina, maj mare.* ‘Cu maşina, *limuzină*, deşi eu înţeleg ce-i limuzină, mai mare.’; *Ur murit* ***maga*** *avę mamă şî tată, aje sămănă kă nu ur băgat samă dă jej.* ‘Au murit deşi aveau mamă şi tată, asta înseamnă că nu au avut grijă de ei.’; ***Makar kă*** *tu jeśjć Kršćanin, tu vi fi ănśjirkat să grešilešć.* (Puvešći 49.) ‘Chiar dacă eşti creştin, vei fi tentat să greşeşti.’; ***Makar šă*** *să mor ku činji, ju nu čaš tăgădi nikad pă činji!* (Marku 14:31) ‘Chiar dacă mor cu tine, eu nu te-aş tăgădui niciodată pe tine!’.

3.2.5. Consecutive

Putem menţiona următoarele conjuncţii consecutive găsite în textele analizate: *dă* ‘de’ şi *aša dă* ‘aşa că’: *Isus tot nu zăšje njimik,* ***dă*** *Pilat su ămirat.* (Marku 15:5) ‘Isus tot nu zicea nimic, de Pilat s-a mirat.’; *Dimizov u igirit kă Abraham u ave nasljednjiš* ***dă*** *nu su puče umăra, ali băšăca alu Izak, Rebeka nu puče să ajvi kupij.* (Puvešći 6.) ‘Dumnezeu a promis că Avram va avea urmaşi de nu se va putea număra, dar soţia lui Isaac, Rebeca, nu putea să aibă copii.’; *Tari friš su akuljes multă lumi,* ***aša dă*** *nu ăre lok njiš la uša šă jăl lji propovjedale Vorba alu Dimizov.* (Marku 2:2) ‘Foarte repede s-a adunat multă lume, aşa că nu era loc nici la uşă ca el să propovăduiască Cuvântul Dumnezeului.’.

3.2.6. De mod

Putem menţiona din corpus locuţiunea conjuncţională *aša kum* ‘aşa cum’, mai puţin întrebuinţată, dar şi *ka kum* ‘ca şi cum’, mai frecventă. Iată câteva exemple: *n-aj vi dovršilit* ***aša kum*** *aj dovršilit* ‘n-ai fi terminat aşa cum ai terminat’; *Jăl šă tri fišjori aluj ur făkut karu dă apă* ***aša kum*** *lju zăs Dimizov.* (Puvešći 3.) ‘El şi cei trei fii ai lui au făcut corabia aşa cum le-a zis Dumnezeu’; *Astăs făśenj* ***ka kum*** *faśę šî lume.* ‘Astăzi facem cum face şi lumea’; *Ăm mulči răndur ăl vărlje šă ăm apă šă ăm fok* ***ka kum*** *ar gănđi să ăl amori.* (Marku 9:22) ‘De multe ori îl arunca şi în apă şi în foc, ca şi cum ar avea de gând să-l omoare.’.

3.2.7. De loc

Conjuncţia de loc *hunđi* (cu variantă *unđi*) ‘unde’ apare foarte des în corpusul nostru, de ex.: *Tata lukră* ***unđi****-l ćamă* ‘Tata lucrează unde îl cheamă’; *Dimizov u sămănăt gard* ***hunđi*** *Adam puče kusta, šă lu pus pă jăl akulo să bažji sama dă gardula.* (Puvešći 1.) ‘Dumnezeu a semănat o grădină unde Adam putea să trăiască

[6] https://dexonline.ro/definitie/mag%C4%83.

BDD-A31116 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:07:33 UTC)

şi l-a pus pe el acolo să aibă grijă de grădina aia.'; *Duhu Svănt lu dus pă jăl ăm pustinjă,* ***hunđi*** *postule patru zăšj zălji šă nopc.* (Puvešći 25.) 'Duhul Sfânt l-a dus pe el în pustiu, unde a ținut post patruzeci de zile şi nopți.'.

3.2.8. De timp

Următoarele conjuncții subordonatoare de timp pot fi menționate: *kînd* (scris şi *kănd*) 'când', *pînă śe* 'până ce' şi *dă kînd* 'de când', de ex.: *Ju avęm patru lunj dă zîlji* ***kînd*** *s-o lăsat,* ***kînd*** *l-u lăsat mama* 'Eu aveam patru luni când s-au lăsat, când l-a lăsat mama'; *Ăm hajelantă ză* ***kănd*** *u văzut pă Isus kum vinji la jăl u zăs* (Ivan 1:29) 'În cealaltă zi când l-a văzut pe Isus cum vine la el a zis'; *nu gînđesk să lukru* ***pînă śe*** *nu-m dă plata* 'nu am de gând să lucrez până ce nu-mi dă plata'; *am lukrat îm Vražda* ***pînă śe*** *n-o vinjit devedeseti tabără* 'am lucrat în Varaždin până ce a venit războiul din anii nouăzeci'.

4. CONCLUZII

În lucrarea de față am prezentat conjuncția în graiul ardelean al românei băieşilor din Croația. Am arătat anumite particularități, dintre care unele sunt specifice graiului, dar multe sunt datorate influenței limbii croate, care constă atât în împrumuturi, cât şi în calcuri. Se poate observa că influența limbii croate prin împrumuturi este mult mai mare la conjuncțiile coordonatoare, unde, la anumite categorii, practic nu mai există conjuncții moştenite, iar la conjuncțiile subordonatoare influența se remarcă deseori prin construcții calchiate.

SURSE

Ignac: Ignac, Natalija. *Osnove romskog bajaškog jezika* [Bazele limbii romilor băieşi], Đurđevac, Centar za socijalnu skrb, 2012.

Ivan: *Unlocked literal Bible, John* [Evanghelia după Ioan] (South Slavic Ardilean Bayash) Door43. Open-licensed biblical content https://door43.org/en/?lc=rmr-x-bsa&q=jhn.

Luka: *Unlocked literal Bible, Luke* [Evanghelia după Luca] (South Slavic Ardilean Bayash) Door43. Open-licensed biblical content https://door43.org/en/?lc=rmr-x-bsa&q=luk.

Marku: *Svănt Marku Biblija: Hiru făłos alu Isus Krist fišoru alu Dimizov* [Biblia Sf. Marcu: Vestea bună a lui Isus Hristos, Fiul Domnului], Roma Bible Union / OM East, 2011, http://ebooks.east.om.org/bookdata/107.pdf.

Matej: *Unlocked literal / dynamic Bible, Matthew* [Evanghelia după Matei] (South Slavic Ardilean Bayash) Door43. Open-licensed biblical content https://door43.org/en/?lc=rmr-x-bsa&q=mat.

Musić: Musić, Siniša-Senad. *Rodna dimenzija vijeća dă bajaš šă dă nacionalna manjina ăm Republika Hrvatska: studija slučaja* [Dimensiunea de gen în consiliul romilor şi a minorității naționale în Republica Croația: studiu de caz], 2013.

Puvešći: *Puvešći dăm Biblijă (Open Bible Stories)* [Poveşti din Biblie] (South Slavic Ardilean Bayash) Door43. Open-licensed biblical content https://door43.org/en/?lc=rmr-x-bsa&q=open%20bible%20stories.

BDD-A31116 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:07:33 UTC)

BIBLIOGRAFIE

Avram, Mioara, 1997, *Gramatica pentru toți*, Bucureşti, Humanitas.
Blažeka, Đuro, 2008, „Međimurski dijalekt", *Hrvatski dijalektološki zbornik*, No. 14, p. 261–292.
Calotă, Ion, 1995, *Rudarii din Oltenia. Studiu de dialectologie şi de geografie lingvistică românească*, Craiova, Editura Sibila.
Caragiu Marioțeanu, Matilda, Ştefan Giosu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, Romulus Tudoran, 1977, *Dialectologie română*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.
Constantinescu-Dobridor, Gheorghe, 2001, *Gramatica limbii române*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică.
Dexonline, Dicționare ale limbii române https://dexonline.ro/.
Finka, Božidar, 1971, „Upotreba nepromjenjivih riječi u čakavskim govorima na Dugom otoku", *Čakavska rič : Polugodišnjak za proučavanje čakavske riječi*, vol. I, No. 2, p. 29–40.
Graur, Alexandru, Mioara Avram, Laura Vasiliu (ed.), 1963, *Gramatica limbii romîne Vol. I. Ediția a II-a revăzută şi adăugită*, Bucureşti, Editura Academiei Republicii Populare Romîne.
Guțu Romalo, Valeria (coord.), 2005, *Gramatica limbii române I. Cuvântul*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Guțu Romalo, Valeria (coord.), 2005, *Gramatica limbii române II. Enunțul*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Hrvatski jezični portal, http://hjp.znanje.hr/.
Katičić, Radoslav (ed.), 2002, *Rječnik hrvatskoga kajkavskoga književnog jezika*, Zagreb, Akademija znanosti i umjetnosti i Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje (Knjiga treća, svezak 9).
Kobaš, Karlo, 2010, „Govor Štitara", *Hrvatistika : studentski jezikoslovni časopis*, Vol. 4, No. 4, p. 195–204.
Maretić, Tomo (ed.), 1922, *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti (svezak 38, 4 osmog dijela, Odnos–Ondinac).
Marin, Maria, Bogdan Marinescu, 1984, „Graiurile din Transilvania", în Valeriu Rusu (coord.), *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, Editura „Scrisul românesc", p. 354–390.
Orsós, Anna, 2002, *Beás nyelvkönyv. Pă lyimbá băjásilor*, Kaposvár, CSVM TanítóképzőFőiskola.
Radosavljević, Petar, 2010, *Jezik Roma Bajaša na teritoriju Republike Hrvatske*, Teză de doctorat, Universitatea din Zagreb – Facultatea de Ştiințe Umaniste şi Sociale.
Radosavljević, Petar, 2012, „Particularități ale structurii fonologice şi morfologice în graiurile băieşilor din Croația", *Philologica Jassyensia*, An VIII, Nr. 2 (16), p. 247–258.
Rounds, Carol, 2001, *Hungarian: an essential grammar*, London and New York, Routledge.
Sala, Marius, 1997, *Limbi în contact*, Bucureşti, Editura Enciclopedică.
Saramandu, Nicolae, 1997, „Cercetări dialectale la un grup necunoscut de vorbitori ai românei. Băiaşii din nordul Croației", *Fonetică şi dialectologie*, XVI, p. 97–130.
Sikimić, Biljana (ed.), 2005, *Бањаши на Балкану. Идентитет етничке заједнице*, Beograd, SANU – Balkanološki institut.
Skok, Petar, 1971, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti (knjiga 2).

CONJUNCTION IN THE TRANSYLVANIAN VARIETY OF BAYASH ROMANIAN FROM CROATIA

Abstract

In Croatia the Bayash Roma represent, according to some estimations, approximately three quarters of the national Roma minority, and their mother tongue is Daco-Romanian. Our previous research has shown that in Croatia they speak three varieties of Daco-Romanian (Baranya Muntenian,

BDD-A31116 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:07:33 UTC)

Ludari Muntenian and Transylvanian), that differ from each other on the phonological and the morpho-syntactical level, and these three groups of speakers also show some sociolinguistic differences.

The aim of this paper is to present the conjunction in the Transylvanian variety of Bayash Romanian from Croatia, the variety with the most speakers of the three above-mentioned. This part of speech shows some peculiarities, among others, a strong influence of the Croatian language (for example, we have observed the use of conjunctions of Croatian origin). The identified conjunctions will be analysed and classified according to their origin and syntactically, presenting coordinating and subordinating conjunctions. The corpus for this paper consists not only of our own dialectological material, but also some translations of biblical texts and other types of texts that were available to us.

BDD-A31116 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.31 (2026-11-28 07:07:33 UTC)